

Gemeentebreed

Een *handreiking* voor de zondag

P.L. Voorberg

De Generale Synode van Amersfoort heeft in 2005 een Handreiking vrijgegeven voor de viering van de zondag. Het ontstaan van deze Handreiking ligt in een niet al te vrolijke periode in ons kerkelijk leven. Dat brengt met zich mee dat velen er niet veel trek in hebben deze Handreiking te lezen. Er hangt een geur aan van polemieken en zelfs van het kerkelijk uiteengaan van broeders en zusters die bij elkaar horen. Tegelijk is deze Handreiking juist een document dat op zichzelf gelezen en verstaan wil worden. Kan dat en wat is dan de waarde van dit stuk?

De verhouding tussen sabbat en zondag is een onderwerp waar werkelijk al duizenden jaren strijd over gevoerd wordt. Dat is niet verwonderlijk als je de gegevens van Gods Woord over dit onderwerp bestudeert. Er staat geen heldere tekst in het Nieuwe Testament waarin geleerd wordt dat de zondag in de plaats van de sabbatdag gekomen is. Dan gaan mensen redeneren en in menselijke redeneringen worden fouten gemaakt. Het is te vergelijken met de verhouding tussen besnijdenis en doop. De heldere uitspraak van de Heidelbergse Catechismus dat de doop in de plaats van de besnijdenis is gekomen, vinden we (helaas) zo niet in Gods Woord, zodat ook daarover de discussie niet verstomt.

De Handreiking

De *Handreiking* is dan wel voortgekomen uit de discussie rond een preekfragment op de GS van Leusden in 1999, hij blijft daar bepaald niet bij staan. Het lijkt mij goed te verdedigen dat we door deze discussie kerkelijk wezenlijk verder gekomen zijn in ons denken over de zondag.¹ Dat was ook wel nodig. Het klimaat rond de zondag is de laatste decennia zo veranderd dat dit nieuwe antwoorden vraagt. ‘De *Handreiking* wil de kerken helpen de christelijke overtuiging te vernieuwen ten aanzien van het rusten op en het vieren van de zondag in het Nederland van de 21^e eeuw.’²

Onderwijs

Wie iets zeggen wil over de viering van de zondag, zal moeten beginnen met te luisteren en wel naar het Woord van God. Daarom begint de *Handreiking* ook met een onderwijzend deel, waarin in hoofdlijnen het onderwijs van Gods Woord over dit onderwerp wordt weergegeven.³ Het is duidelijk dat God van meet af een dag in de week apart heeft gesteld. Dat blijkt al uit de scheppingsweek. Adams eerste dag was Gods rustdag. Vervolgens horen we niets meer in het Oude Testament over die rustdag, tot hij opeens weer naar voren komt in het verbod om op de sabbat manna te gaan rapen, in Exodus 16. Enkele hoofdstukken verder komt die rustdag dan weer heel prominent naar voren in het vierde gebod (Ex. 20). Het blijft een intrigerende kwestie hoe het zat met de sabbat tussen schepping en mozaïsche wetgeving. Die sabbat blijft zijn waarde houden voor altijd, want Christus noemt Zich Heer over de sabbat (Mar. 2:28). Hij verbindt zijn Naam aan die dag, die dus niet kan verdwijnen. Tegelijk zien we het accent voor wat betreft rusten en vieren in het Nieuwe Testament, verschuiven van de laatste naar de eerste dag van de week. ‘In Christus brengt God de geschiedenis van zijn heil beslissend verder.’⁴ Het loopt eropuit dat de zondag in het Nieuwe Testament de dag van de Heer wordt genoemd (Op. 1:10).

Het lijkt voor de hand liggend dat met ‘de dag van de Heer’ in Openbaring 1:10 de zondag wordt bedoeld. Toch is daar nog genoeg discussie over en niet zonder argumenten. In het Oude Testament is ‘de dag des Heren’ vaak de aanduiding voor een dag van oordeel van Gods kant. Moet die notie niet meespelen in Openbaring 1:10? In de *Handreiking* wordt ervan uitgegaan dat er verbinding ligt met 1 Korintiërs 11, waar gesproken wordt over de ‘maaltijd van de Heer’. Daarmee wordt het heilig avondmaal bedoeld. Die verbinding ligt meer voor de hand dan die met de dag van de Heer uit het Oude Testament. Een eschatologisch geladen begrip past niet in Openbaring 1:10, waar het puur om een tijdsaanduiding gaat.⁵ Aan de aanduiding uit deze tekst ontleedt de *Handreiking* zijn titel.

Verder

Het Nieuwe Testament brengt ons verder. De sabbat moet een uitstralende werking hebben over alle dagen van de week. De Heidelbergse Catechismus geeft dat aan door in Zondag 38 te spreken over: ‘alle dagen van ons leven onze boze werken nalaten en de Here door zijn Geest in ons laten werken.’ De scheiding tussen het heilige en het profane moet minder scherp worden ten voordele van het heilige. Zacharia profeteerde over een tijd waarin op de potten en de pannen in gewone Israëlitische huizen de woorden ‘de Here heilig’ zouden staan, woorden die in zijn dagen te vinden waren op de tulband van de hogepriester. Heel het leven moet geheiligd zijn. Daar past bij dat de rust- en vierdag verschuift van de laatste naar de eerste dag van de week: heel het leven van de komende week moet gevierd worden vanuit de zondag. De werkweek neemt zijn uitgangspunt in de dag van de Heer. De hele week komt in het licht te staan van Hem die alles heeft volbracht en zo de echte rust deed aanbreken en schenkt. Het heeft de oude kerk moeite genoeg gekost om deze verschuiving van de rustdag mee te maken, en te doorgronden waartoe de Heer van de kerk zijn kerk wilde leiden. Constantijn de Grote verheft tot wet wat inmiddels de algemene wens van de christelijke kerk was geworden: de eerste dag van de week vrijstellen tot een dag die geheel gewijd kon worden aan de dienst van de Heer, omdat hij vrij zou zijn van verplichte arbeid. Zo blijft Christus Heer van de sabbat, zij het dan dat die op een andere dag wordt gevierd.

Dat betekent niet dat de zondag een naar de eerste dag van de week verschoven sabbat is. De sabbat wordt in de Schrift een schaduw van wat komen zou, genoemd (Kol. 2:17). Als de werkelijkheid komt, krijgt de schaduw een andere functie. In de schaduw heeft het Oude Testament zich mogen verheugen op de komende werkelijkheid, maar de werkelijkheid is meer en anders. Ook de samenlevingsvorm waarin de kerk nu wordt vergaderd, brengt mee dat de positie van de zondag een andere wordt. Er is geen theocratische samenleving meer, de kerk heeft haar positie in de ‘wereld’.

Tegelijk is het van het grootste belang de gedachte van de sabbat vast te houden: de noodzakelijke afwisseling van werken en rusten, het creëren van ruimte en rust om de daden van de Heer te gedenken en samen te vieren, het loskomen van eigen prestatie en afhankelijk willen zijn van Gods zorg.

Het blijvende

Zoals hierboven al werd aangegeven: de fundamentele aspecten van de sabbat blijven tot op vandaag geldig. De rust van de sabbat heeft een diepere klank gekregen, evenals het gedenken van de daden van God: we eren Hem om zijn werk in Christus! Met nadruk wijst de schrijver van de brief aan de Hebreëën erop dat we onze samenkomsten (terecht meervoud, in tegenstelling tot de vertaling van het NBG 1951) niet moeten verzuimen. Er is nog veel meer

aanleiding om samen te komen om de Heer te eren dan in het Oude Testament: de verzoening is volbracht. We gedenken (term uit het vierde gebod) Gods werk in Christus en komen in eeuwigheid niet klaar met Hem daarom te loven en te prijzen. Daarom zal een kind van God alles in het werk stellen om die dag vrij te hebben, om de kerkdiensten in te bedden in rust en ruimte, een arbeidsloze dag, en daarvoor mogen we gerust verwijzen naar een oudtestamentisch woord: Jesaja 58:13.

Het vieren van de zondag is net als dat van de sabbat een kwestie van liefde. Het is de liefde tot God die ons drijft zijn dag optimaal te benutten voor Hem. Ook de liefde tot de naaste (zie hieronder) en tot de broeder en de zuster floreert op die dag. We ontmoeten elkaar in de samenkomst van de gemeente en willen er daar ook voor elkaar zijn. Onnodig kerkverzuim is ook bijzonder demoraliserend voor de gemeenschap van de gemeente. Op de belangrijkste momenten in het kerkelijk leven afwezig zijn, doet de anderen de moed in de schoenen zinken. Daar wél zijn is iets wat de Heer blij maakt: hoe goed en hoe lieflijk is het als broeders (en zusters) tezamen wonen (Ps. 133), laat ons samenzijn daar een voorafschaduw van mogen zijn!

Missionair

De positie van de kerk in de samenleving is totaal veranderd. Ging een honderd jaar geleden nog 90% van Nederland trouw naar de kerk, inmiddels is dat percentage gereduceerd tot twaalf. Waar een gemeenschap dat wel doet, valt die op in de samenleving. Dat is het missionaire aspect van trouwe zondagsviering: christenen hebben iets aparts op zondag en dat kan de ongelovige tot nadenken brengen. Zo getuigen wij in onze samenkomsten van onze Schepper die ons het ritme van zes dagen werken en één dag rust heeft geleerd. We getuigen van onze Verlosser die ons vrijmaakt van de slavernij van arbeid en winstbejag. We laten zien dat we geleid worden door de Heilige Geest die ons juist op die dag voorsorteert voor de eeuwige sabbat.⁶

Ethiek

In de *Handreiking* heeft de GS ook concreet willen zijn door aan te geven hoe we de zondag kunnen en behoren te vieren in het maatschappelijk leven van de 21^e eeuw. Dat heeft geresulteerd in maar liefst twintig aandachtspunten voor de praktijk van vandaag. Uiteraard is daar de kritiek op uit te oefenen dat ze niet praktisch genoeg zijn. Wie van deze twintig punten verwacht dat je daarmee pasklare oplossingen hebt voor alle discussie over werken en vieren, recreatie en genieten op zondag, wordt teleurgesteld. Het zijn twintig aandachtspunten waarmee we aan het werk moeten. Er wordt een bepaalde denklijn uitgezet waarmee we wel degelijk de vraagstukken van de 21^e eeuw te lijf kunnen. Ze ademen een bepaalde geest uit die kan bewerken dat we elkaar vinden in de benadering van de zondag in de 21^e eeuw en inderdaad onze christelijke overtuiging kan vernieuwen ten aanzien van de viering van de zondag in onze tijd. Het zal duidelijk zijn dat dit ook nodig is, willen we de zondag niet kwijtraken aan werk en recreatie!

In de aandachtspunten wordt het geschenk van de rustdag benadrukt, de positieve insteek. Gewezen wordt op de lijnen van het Oude Testament en hoe die richtinggevend kunnen zijn voor de viering van de zondag van het Nieuwe Testament. De zondag is geen dag die individueel gevierd moet worden. De zondagsviering bindt ons als gemeente samen, waarbij we ook oog moeten hebben voor wie op zondag werkt en moet werken. Hier maken we een nuance die de aandacht verdient. We zullen het op dit gebied niet altijd met elkaar eens zijn. Hoe gaan we om met die verschillen? Bij bepaalde arbeid is weinig discussie (beveiliging,

geestelijk ambt, medische wereld), maar hoe te handelen als een broeder of zuster zich moreel gedwongen voelt die ene keer het bedrijf waar hij of zij werkt, te ondersteunen door wél aanwezig te zijn op een beurs op zondag, een show van het bedrijf op de dag van de Heer? Het gaat er hier niet om op die vraag een antwoord te geven, maar wel dat er vanuit de ethische richtlijnen wel degelijk handvatten worden aangereikt voor het gesprek in zulke situaties.

In het praktisch-ethische deel worden ook het gezin en de opvoeding niet vergeten. Het begint in het gezin, en wat ouders hun kinderen meegeven op de zondag en met betrekking tot de zondag, is fundamenteel (naar de mens gesproken) voor de toekomst van de zondagsviering in onze kerken. Er is van de zondag zoiets moois te maken omdat we juist op die dag het mooiste werk van God gedenken: het werk van de Heer op de dag van de Heer.

Aan de gang

Het zou werkelijk jammer zijn als de *Handreiking* na 2005 onder het stof zou verdwijnen. Laat ik daarom ten slotte nog wat suggesties mogen aanreiken om ermee aan de gang te gaan. De *Handreiking* is goed bruikbaar voor een avond op een bijbelstudievereniging. Je hoeft dan zelf niet echt meer voor een inleiding te zorgen, al zou de inleider er goed aan doen hem wel te introduceren op de avond. Voor catechisatie is een aparte leskatern verschenen over dit onderwerp *Anders dan andere*, uitgegeven door het SGO en voor een paar cent aldaar verkrijgbaar (www.steunpuntgemeenteopbouw.nl). Een lesbrief voor het basisonderwijs over zondagsviering, opgesteld door Peter Hindriks en uitgegeven door de Geref. Hogeschool te Zwolle, is nagenoeg gereed. Basisscholen hoeven alleen hun mailbox maar in de gaten te houden. Wijkbijbelstudieverenigingen kunnen er een waardevolle avond aan wijden. In veel gemeenten is het gewoonte samen te komen op de zondagen waarop het heilige avondmaal is gevierd. Dan kan de *Handreiking* waardevolle gespreksstof leveren. Veel kerkenraden vinden het van betekenis hun vergadering met een inhoudvolle opening te beginnen. Na enige voorbereiding is de *Handreiking* daarvoor zeer bruikbaar.

Als we op deze wijze met dit product van de GS van Amersfoort 2005 aan de gang gaan, heeft de strijd die in 1999 losbarstte, opbouwend effect gehad!⁷

Noten:

- ^{1.} Dat geldt in ieder geval voor mij persoonlijk. In 1995 publiceerde ik met ds. H.J. Room een boekje over de zondag in de serie *Woord en Wereld: De zondag*, Bedum 1995. Daar staan geen dingen in die in strijd zijn met het Woord van de Here voor zover ik kan nagaan, maar het vertoont wel het beperkte van mijn denken over de zondag in die tijd. Wellicht is het mij gegeven om eens een herziene druk daarvan uit te doen komen. Dan wordt de publicatie evenwichtiger.
- ^{2.} Aldus de paragraaf *Aanleiding* in de *Handreiking*.
- ^{3.} De achtergrond van die paragraaf is het boekje van de hand van deputaten *vierde gebod en zondag*: E.A. de Boer e.a., *Zondag, HEERlijke dag*, Barneveld 2005. In dat boek wordt hun rapport aan de GS van Amersfoort 2005 weergegeven met nog enige extra's.
- ^{4.} *Handreiking* 1.1.
- ^{5.} Ongetwijfeld is over deze kwestie meer te zeggen, hier wordt alleen de argumentatie op hoofdlijnen geboden.
- ^{6.} *Handreiking* 1.6.
- ^{7.} Hij is eenvoudig te downloaden van de website van onze kerken: www.gkv.nl: in de zoekfunctie *Handreiking* invoegen en uitprinten.